Arkæologisk Forum nr. 22 maj 2010

Tøv en kende

– om de syge runesten i Jelling og behandlingen af dem

Af Steen W. Andersen & Charlotta Lindblom, Vejle Museum

Skal de berømte runesten foran kirken i Jelling kapsles ind i glas og metal for at bevare dem for eftertiden, eller skal man i stedet vælge en helt anden løsning ? Der lægges op til debat.

Jelling-stenene er i fare for at gå til. Det var den chokerende melding fra den rapport om de to berømte runestens tilstand, som Nationalmuseet udgav i 2008. At stenene har sprækker og afskalninger var ikke nogen nyhed. Allerede i 1823 blev der udtrykt bekymring over stenenes bevaringstilstand, og gennem årene er der naturligt nok blevet holdt et vågent øje med dem. Undervejs har der været foretaget undersøgelser og taget flere forskellige initiativer til at beskytte dem. Man har bl.a. forsøgt at behandle stenenes overflade, og de har været pakket ind om vinteren. Men bortset fra i den netop overståede vinter har der i de sidste mange år ikke været truffet særlige foranstaltninger. Stenene fik lov til at passe sig selv og tilsyneladende, uden at de tog alvorligt skade. Når de har stået ude i alt slags vejr i 1000 år og stadig kan være så markante, kan det vel ikke stå helt galt til, har de fleste vel tænkt.

Men bedst som vi har slået os til tåls med, at det nok skal gå, kommer Nationalmuseets rapport og fortæller, at vi tager grueligt fejl: Stenene er kraftigt påvirket af vind og vejr, og specielt den lille runesten er så medtaget, at der næppe vil gå lang tid før vi kan se kong Gorms lovprisning af hustruen Thyra falde af i store flager. Tilstanden for den lille sten vurderes som "yderst kritisk", mens den store runestens tilstand betegnes som "bekymrende". Det lyder voldsomt, men rapporten virker både grundig og velargumenteret og lader os ikke i tvivl om, at bekymringen skal tages alvorligt. Anbefalingen er da heller ikke til at tage fejl af: Den lille runesten bør snarest – og den store i løbet af en kort årrække – bringes "under kontrollerede forhold", som det udtrykkes. Dvs. at stenene skal sikres mod "klimamæssige, biologiske og menneskeskabte forvitringsfaktorer". Lidt mere direkte sagt betyder det, at enten skal der bygges en form for en klimastyret bygning over runestenene, eller også skal de flyttes inden døre.

Hermed er sagens dilemma slået an. Umiddelbart synes begge løsninger at være ubrugelige. De to runesten er næsten groet sammen med Jelling Kirke foran hvis indgang, de har stået i århundreder – ja for den stores vedkommende i over tusinde år. Men på den anden side er det også vanskeligt at forestille sig en ny bygning til runestenene lige foran kirke-

En 200-årig bekymring.

Bekymringen for vejrligets påvirkning af Jellings runesten er som nævnt ikke af ny dato. En af dansk arkæologis pionerer, Rasmus Nyerup (1759 – 1829), kom efter et besøg i Jelling i 1807 med disse poetiske bevaringsmæssige betragtninger om

"disse det gamle Dannemarks ældste Mindesmærker, som det vilde være ubodelig Skade, om der ikke droges vedbørlig Omhu for, så længe det var muligt, at beskærme mod Regn og Slud Hagel og Storm; thi det gaar som Digteren synger:

Hvad fjerner ikke den fortærende tid, hvad fjerner ej seklets meget lange råd [råddenskab]*?*

Også for stenen er der død og de faste klipper samler sig undergang ved deres fald.

Vindenes evige løb, regnskyl og storme og vældige oversvømmelser - - - -

Udvisker fra klipper kunst og mærker [skrift], *måtte dog i dybe furer bogstaver være indskrevet og ført igennem, som skulle de aldrig forgå."*

Fra *Rasmus Nyerups og Søren Abildgaards Antikvariske Rejser i Aarhus Stift i Aarene 1771 og 1807*. Kbh. 1808. Den citerede digter er den danske latindigter Erasmus Lætus, (1526-1582). Stroferne, der stammer fra det nationale epos Res Danicæ fra 1573, er venligst oversat af Knud Erik Staugaard, Vejle.

døren, hvor der i forbindelse med store kirkelige begivenheder gerne skal være plads til større forsamlinger. Hertil kommer, at en sådan moderne montrebygning let vil virke som et uskønt og fremmed appendiks til den gamle kirke.

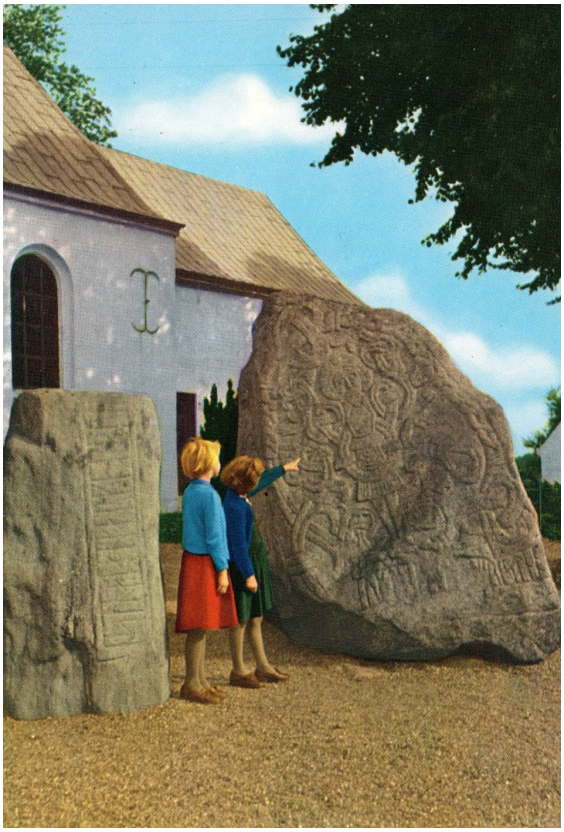

Fig. 1: Et par unge damer studerer Jelling-stenene, 1950-erne.

Enkelte røster vil nok hævde, at der er en tredje mulighed: Hvorfor ikke bare lade dem stå? Jelling-stenene er ikke de eneste oldtidsminder – og herunder runesten – der må døje med det danske klimas nedbrydende kræfter. Selv om man prøver at reparere stenene, vil de gradvist forfalde, men der vil gå rigtigt mange år, før de helt er væk. Det er naturens gang og oven i købet den mest almindelige måde at behandle oldtidsminder på – både i Danmark og i udlandet. I Jellings tilfælde er det dog vanskeligt at forestille sig denne mulighed. Specielt den store runestens symbolværdi – med betegnelsen Danmarks dåbsattest og med stenens Kristus-figur i alle danske pas – får en sådan mulighed til at virke helt utopisk.

Rapportens klare konklusion lagde op til øjeblikkelig handling, og det må man i høj grad sige, der er fulgt op på. Allerede kort tid efter at rapporten var kommet blev der med vedtagelsen af finansloven for 2009 givet en særbevilling på ikke mindre end 150 mil. kr. til en "styrket kulturbevaring" herunder til en "sikring af runestene i Jelling for eftertiden". Og i kølvandet på de mange penge blev der sidste år udskrevet en stor offentlig konkurrence om hvordan, det så skal gøres. I konkurrenceprogrammet formuleres det sådan: "Opgaven går ud på at komme med forslag til udformningen af en klimastyret bygning/afskærmning af Jelling-stenene. Afskærmningen skal udformes, så den tager hensyn til stedets helt særlige status og til en fortsat brug af kirken og kirkegården samt til de besøgendes mulighed for fortsat at kunne se stenene, og på en sådan måde, at fortsat nedbrydning af stenene undgås." Her havde man således forlods taget stilling til de muligheder, konservatorrapporten pegede på. Der ønskedes "en klimastyret bygning/afskærmning" og ikke noget med en flytning. Der kom ikke mindre end 157 forslag, og den 4. marts 2010 blev vinderen udpeget: Arkitekten Erik Nobels bestående af 2 montrebygninger af bronze og glas.

Vinderforslaget hører til i den mere diskrete ende. Flere af konkurrencens deltagere forestillede sig tårnlignende bygninger eller kunstnerisk udformede afskærmninger, der helt ville overdøve både runestenene og højene, som de markante monumenter de er. Men selv om Nobels forslag virker sympatisk, kan man ikke lade være med at stille sig det spørgsmål, om det nu *alligevel* er den rigtige løsning. En hvilken som helst bygning på dette sted vil virke som et forstyrrende element, som ikke kan undgå at virke generende både for helhedsindtrykket af Jelling-monumenterne og for den daglige brug af kirke og kirkegård. Hertil kommer, at en effektiv klimastyring af de store glasbokse meget let kan kaste betydelige driftsproblemer af sig. Man må derfor spørge, om det så ikke var bedre at flytte runestenene 90 m til udstillingshuset Kongernes Jelling og erstatte i hvert fald den store runesten med en kopi? For den lille runestens vedkommende burde det ikke være et problem at flytte den over gaden. Man ved ikke, hvor den oprindeligt har stået og hvilken rolle, den har spillet i forhold til de øvrige monumenter. Den kan derfor lige så godt stå vest for kirken – på Kongernes Jelling – som syd for våbenhuset, hvor den står i

dag. For den stores vedkommende er det noget andet. Efter alt at dømme står den på sin oprindelige plads midt imellem de to høje og på den akse, som både går gennem begge højes centrum og som er midterlinje i den formodede kæmpeskibssætning. Men ud over at være gavnligt for stenenes bevaring vil en flytning til Kongernes Jelling give den sidegevinst, at der bliver mulighed for en langt mere levende formidling af runestenene. Foruden traditionelle plancher kan man tænke sig forskellige former for interaktive løsninger, hvor både computeranimationer, lys og lyd kunne spille en aktiv rolle.

Umiddelbart lyder det måske som en kættersk tanke med en "stand in" for den store Jelling-sten, for naturligvis er det bedre med originalen end en kopi stående mellem højene. Men ser vi os lidt omkring, er det netop sådan en løsning, der ofte vælges, når bevaringsværdige monumenter er truet af vind og vejr. F.eks. er Nordens ældste rytterstatue, Christian V på Kgs. Nytorv i København, ikke originalen fra 1688, men en kopi i bronze fra 1946, og i perioden 1984 – 2001 blev samtlige skulpturer i Nordmandsdalen i Fredensborg Slotshave genhugget. I disse tilfælde er der næppe nogle, der forestiller sig, at man i stedet indkapsler originalerne i glas og bronze.

Vores opfordring skal derfor være, at man lige tager en tænkepause for at overveje en løsning med en genhugning af Kong Haralds sten, kombineret med en flytning af de originale runesten til Kongernes Jelling. Det bør der være tid til, således at man ikke hovedkulds kaster sig ud i et meget dyrt byggeri, som vil virke som et fremmedlegeme samtidig med, at det ingen garanti giver for, at problemernes tid er forbi.

Fig. 2: Arkitekt Erik Nobels forslag til montrebygninger i glas og bronze over de to runesten. Marts 2010. Bragt med tilladelse fra Nobel Arkitekter A/S.